ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

№ 2 (May, 2018)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro, 2018

PEDAGOGIK MAHORAT
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
№ 2, 2018

Jurnal O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo`yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo`lgan zaruruiy nashrlar ro`yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 4 marta chiqadi.

Jurnal O`zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro`yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti
Tahririyat manzili: O`zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko`chasi, 11-uy
Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor
**Bosh muharrir o`rinbosari:** Navro`z-zoda Baxtiyor Negmatovich – iqtisod fanlari doktori, professor
Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro`ziqulovich – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

To`laganov Abduqobil Abdunabiyevich, texnika fanlari doktori, professor
Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Choriyev Abdushukur Choriyevich, pedagogika fanlari doktori, professor
Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G`arbiy Universitet, Bolgariya)
Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Jabborov Azim Meyliqulovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Sunnatova Ra'no Izzatovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)
Morogin Vladimir Grigoryevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Xakassiya davlat universiteti, Rossiya)
Belobrikina Olga Alfonsasovna, psixologiya fanlari nomzodi, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti, Rossiya)
Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)
Chuprov Leonid Fedorovich, psixologiya fanlari nomzodi, RAE professori (Abakan, Rossiya)
Kozubsov Igor Nikolayevich, pedagogika fanlari nomzodi, RAE professori (Kiyev, Ukraina)
Sidorova Lyudmila Pavlovna, falsafa fanlari nomzodi, dotsent ("Oliy iqtisodiyot maktabi" milliy tadqiqot universiteti (Rossiya)
Tadjixodjayev Zokirxo`ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor
Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor
O`rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor
Axmedova Shoira Ne'matovna, filologiya fanlari doktori, professor
Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Hayitov Shodmon Axmadovich, tarix fanlari doktori, professor
To`rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor
Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor
Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisod fanlari doktori, professor
Bo`taboyev Muhammadjon To`ychiyevich, iqtisod fanlari doktori, professor
Bo`riyev Sulaymon Bo`riyevich, biologiya fanlari doktori, professor
Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО
Научно-теоретический и методический журнал
№ 2, 2018

Журнал включен в список обязательных выпусков ВАК при Кабинете Министров Республики Узбекистан на основании Решении ВАК от 29 декабря 2016 года для получения учёной степени по **педагогике** и **психологии.**

Журнал основан в 2001г.
Журнал выходит 4 раза в год
Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.
Свидетельство о регистрации средства массовой информации ПИ № 05-072 от 22 февраля 2016 г.
Учредитель: Бухарский государственный университет
Адрес редакции: Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.
e-mail: ped_mahorat@umail.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиѐр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор
Заместитель главного редактора: Навруз-заде Бахтиѐр Нигматович – доктор экономических наук, профессор
Ответственный редактор: Хамраев Алижон Рузикулович – кандидат педагогических наук, доцент

Тулаганов Абдукабил Абдунабиевич, доктор технических наук, профессор
Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор
Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор
Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор
Чориев Абдушукур Чориевич, доктор педагогических наук, профессор
Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)
Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор
Баратов Шариф Рамазанович, доктор психологических наук, профессор
Джаббаров Азим Мейликулович, доктор психологических наук, профессор
Суннатова Рано Иззатовна, доктор психологических наук, профессор
Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)
Морогин Владимир Григорьевич, доктор психологических наук, профессор (Абакан, Россия)
Белобрыкина Ольга Альфонсасовна, кандидат психологических наук, профессор (Новосибирск, Россия)
Чудакова Вера Петровна, PhD (Психология) (Киев, Украина)
Чупров Леонид Федорович, кандидат психологических наук, профессор РАЕ (Абакан, Россия)
Козубцов Игорь Николаевич, кандидат технических наук, профессор РАЕ (Киев, Украина)
Сидорова Людмила Павловна, кандидат философских наук, доцент (Нижний Новгород, Россия)
Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор
Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор
Ураева Дармоной Саиджановна, доктор филологических наук, профессор
Ахмедова Шоира Негматовна, доктор филологических наук, профессор
Дурдыев Дурдымурад Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор
Хаитов Шадман Ахмадович, доктор исторических наук, профессор
Тураев Халим Хаджиевич, доктор исторических наук, профессор
Мирзаев Шавкат Мустакимович, доктор физико-математических наук, профессор
Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор
Бутабоев Мухаммаджон Туйчиевич, доктор экономических наук, профессор
Буриев Сулаймон Буриевич, доктор биологических наук, профессор
Олимов Ширинбай Шарапович, доктор педагогических наук, профессор

PEDAGOGICAL SKILLS
The scientific-theoretical and methodical journal
#2, 2018

The journal is submitted to the list of the scientific journals applied to the scientific dissertations for **Pedagogic** and **Psychology** in accordance with the Decree of the Presidium of the Ministry of Legal office of Uzbekistan Republic on Regulation and Supervision of HAC (The Higher Attestation Commission) on December 29, 2016.

The journal was founded in 2001.
The journal is published 4 times a year

The journal is registered by Bukhara management agency for press and mass media in Uzbekistan.
The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.
e-mail: ped_mahorat@umail.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Ph.D. of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov. **Deputy Editor:** Ph.D. of Economics, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade. **Editor:** Ph.D., Asst. Prof. Alijon R. Khamraev

Ph.D. of Technical Sciences, Prof. Abdukabil A. Tulyaganov
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Uzakbai Sh. Begimkulov
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Mels Kh. Mahmudov
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Holby I.Ibrahimov
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Abdurashid Ch. Choriev
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakiyeva (Bulgaria)
Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov
Ph.D. of Psychology, Prof. Sharif R.Baratov
Ph.D. of Psychology, Prof. Azim M. Jabbarov
Ph.D. of Psychology, Prof. Rano I.Sunnatova
Ph.D. of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)
Ph.D. of Psychology, Prof. Vladimir G. Morogin (Abakan, Russia)
Ph.D. of Psychology Sciences, Prof. Olga A. Belobrikina (Novosibirsk, Russia)
Ph.D. of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)
Ph.D. of Psychology, As.prof. Leonid F. Chuprov (Abakan, Russia)
Ph.D. of Psychology, Prof. Vladimir G. Morogin (Abakan, Russia)
Ph.D. of Technical sciences, As.prof. Igor N. Kozubsov (Kiev, Ukraina)
Ph.D. of Philosophycal science, As. prof. Lyudmila P. Sidorova (Russia)
Ph.D. of Technical sciences, Prof. Shavkat M. Mirzaev
Ph.D. of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov
Ph.D. of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev
Ph.D. of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva
Ph.D. of Philology, Prof. Shoira N. Akhmedova,
Ph.D. of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev
Ph.D. of Historical Sciences, Prof. Shadman A. Khaitov
Ph.D. of Historical Sciences, Prof. Halim H. Turaev
Ph.D. of Economics, Prof. Nasir M. Mahmudov
Ph.D. of Economics, Prof. Mukhammadjon T. Butaboev
Ph.D. of Biological Science, Prof. Sulaymon B. Buriev
Ph.D. of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

MUNDARIJA-СОДЕРЖАНИЕ-CONTENTS

Sh. Ahmedova. Buxorolik olimlar ustod S.Ayniy haqida……………………………………………… 7
G. Zaripova, S. Sobirova. 2018-yil 15-aprel — atoqli adib Sadriddin Ayniy tavalludining 140 yilligiga bag'ishlov…………………………………………………………………………………………. 12
Sh. Hayitov, Sh. Mirzoyev. Файзулла Хўжаевнинг инсонийлик ақоиди ва сиѐсий фаолиятига айрим чизгилар………………………………………………………………………………………….. 15

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA

А.Исманова. Ота-оналарнинг педагогик маданияти—диний экстремизм ва терроризмнинг олдини олиш усули.. 18
Г.Эргашева. Ўқитувчи муомаласида қўлланиладиган таъсир кўрсатиш усуллари........................... 21
Г.Раҳимова. Ўқувчиларнинг ахборот воситаларидан фойдаланиш маданиятини шакллантириш..... 24
Ҳ.Умаров, Ш.Юлдашев. Баркамол шахсни шакллантиришда илмий дунѐқарашнинг тутган ўрни.. 28
С.Самадова. Баркамол авлодни тарбиялашда аждодлар меросининг аҳамияти................................ 31
Г.Баймурадова, А.Махмудов, В.Фефелов. Рейтинг как механизм развития профессиональной компетентности учителя.. 34
Т.Катричева. Интеграция в процессе познания как общенаучное понятие.. 40
М. Краснопольская. Методологические подходы к исследованию проблемы развития профессиональной компетентности преподавателя дополнительного образования в послевузовский период.. 43
N. Baxriyeva. O`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi muomala madaniyati va uning qoidalari.................. 46
N. Qodirova. Maktabda sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'qituvchi va o'quvchi munosabati............ 50
F. Ramazonova. Yoshlarni tarbiyalashda muzeylarning o`rni.. 53
Sh.Olimov, O.Suyunov. O'qitish jarayonida hamkorlikda ishlashni tashkillishtirish texnologiyasi…… 56
Ш.Нурмуродова. Особенности применения активных методов обучения для развития образования 60
A.Alimov. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish…………………………… 64
М.Юлдашева. Замонавий таълим муҳитида педагогик фаолият ва унинг инсонпарвар йўналганлиги.. 68
Т.Олимов. Фуқаролик жамиятида замонавий ўқитувчининг имиджи.. 71
F. Norbo"tayev. O'smirlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish yo`llari.. 74
H. Axadova. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirish orqali o`quvchilarni ―ommaviy madaniyat‖ ta`siridan himoyalash……………………………………………………………………………………… 78
Ф.Музафарова. Ўқитувчининг ҳамкорликдаги педагогик жараѐнни лойиҳалаш маҳоратини ривожлантириш.. 81
D.Safarova, R. Begmatov. Bolalar va o`smirlarda uchraydigan turli xildagi duduqlanishlarning psixologik sabablari……………………………………………………………………………............. 85
Ў. Шамсиев. Мактабгача болалик психологияси……………………………………………………… 88
А.Луқмонов. Ҳомиладор аѐллардаги салбий эмоционал кечинмаларни бартараф этишда психокоррекцион муолажаларнинг аҳамияти.. 92
A.Nazarov, H.Jalilov. Globallashuvning milliy ma'naviyatga ta'siri masalalari.. 98
M. Bafayev, S. Boltayev. Qarilik — ijtimoiy-psixologik fenomen…………………………………… 101
З.Ахмедова. Аҳолининг турли қатламларида психологик хизмат кўрсатишнинг асосий йўналишлари.. 107
О.Авлаев. Муаммоли таълим методларининг талаба интеллектига таъсири.. 110
В.Бозорова. Замонавий педагогик технологияларни олий таълимда самарали қўллаш йўллари......... 114
О. Қаҳҳоров. Хорижий давлатларда таълим тизимини бошқариш бўйича илғор тажрибалар ва улардан фойдаланиш йўллари.. 118
А. Хўжаев. Олий таълим муассасаси профессор-ўқитувчиларининг таълим сифатини таъминлашдаги роли.. 126
Н. Халилова. Талабаларда рефлексияни ривожлантиришнинг психологик имкониятлари.................. 130

BOSHLANG`ICH VA MAKTABGACHA TA"LIM

S. Xodjayeva. Xalq og_zaki ijodida o_z-o_zini tarbiya masalalari……………………………………… 135
N. Saidova. Boshlang_ich sinf o_quvchilarining matematikadan o_quv materialini o_zlashtirish darajasini o_rganish……………………………………………………………………………………… 138
Н. Тошева. Бошланғич таълим жараѐнида ўқувчиларнинг билиш фаолиятларини жадаллаштиришнинг педагогик асослари……………………………………………………………………….... 142
**B. Jamilova, Y. Po`latova.** Boshlang`ich sinflarda ona tili fanini o`rganish vositalari…………………… 146
S.Ro`ziyeva. Моделлаштириш технологияси – ўқитиш жараѐнига замонавий ѐндашув сифатида…... 149
H. Raxmatov. 3-sinf matematika darsligidagi mantiqiy masalalar ustida ishlash………………………… 154

M.Hamidova. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida sintaksisdan beriladigan ma'lumotlar ustida ishlash…... **156**
M. Pardayeva. Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarini o‘tishning o‘ziga xos jihatlari……………….... **159**
Л. Абдуллаева. Игра как ведущий метод обучения дошкольников иностранному языку..................... **162**

IJTIMOIY-GUMANITAR TA"LIM

Ж.Бойсунов. Жамоатчилик бошқаруви тизимининг такомиллаштирилиши.................................. **165**
Г.Юнусова. Қодирия таълимотида илм ва амал бирлиги ғояси... **169**
Х.Алимов. Нақшбандия тариқати асосий тамойилларининг методологик жиҳатлари......................... **172**
Б.Сафаралиев, Н.Кольева. Роль социально-гуманитарных знаний и образования на современном этапе.. **178**
Ж. Жураев. Социологическия и философския интерпретация понятия «информация»..................... **182**
Л.Хаитов. Абдурауф Фитрат меросида оила ва унинг вазифалари.. **186**

ANIQ VA TABIIY FANLAR

G.Ixtiyarova, M. Aripdjanova, D. Hazratova. Kimyoviy texnologiya fanidan elektron darslikning afzalliklari.. **189**
M. Ergashev, Sh. Xudoyberdiyev, S. Abdurahmonov. ―Geterosiklik birikmalar‖ mavzusini o`qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish afzalliklari (―Organik kimyo‖ fani asosida)................................. **195**
G„. Shirinov. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida kimyo mavzularini o_qitishda yangicha yondashuv.. **199**

TIL VA ADABIYOT, XORIJIY TILLAR

Sh. Hayitov. Kuchli hofiza – ilohiy inoyat.. **204**
Л. Шарипова. Истиқлол даври ўзбек шеъриятида ватан образи (Иқбол Мирзо ижоди мисолида)...... **208**
U. Ahmadova. XXI asr publitsistik perifrazalari.. **213**
I. Davronov. Ona tili darslarida til va tafakkur munosabatlari.. **216**
У. Жуманазаров. Вопросы формирования фразеологической компетенции на иностранном языке... **219**
Р. Зарипова. Языковая норма и стилистическое значение фразеологической единицы....................... **223**
D. Nosirova. Xorijiy til darslarini interfaol usullar asosida tashkil etish... **227**
D. Jabborova. Theoretical aspects of the developing language skills.. **230**
M. Mirsaewa. Die bedeutung der landeskundlichen filme im daf-unterricht.. **236**
S. Samadowa. Interaktive vermittlung der landeskunde im modernen deutschunterricht............................ **244**
Z. Abulova, U. Mavlonova. Ways to develop students‘ creative thinking abilities.................................. **248**
Г. Ҳожиева. Француз тилидаги ранглар воситасида ҳосил бўлган фразеологик бирликлар семантикаси (Проспер Мериме асарлари мисолида)... **252**
Дж. Темирова. Активизация процесса самообразования учащейся молодежи...... **256**
М. Бокарева. Ситуационные задания как элемент ―case‖-технологии при изучении художественного текста.. **259**
K. Oripova. Xalq ertaklarining janriy xususiyati va ularning o`ziga xosligi……………………………….. **262**

TASVIRIY SAN"AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI

N. Yodgorov, L. Yodgorova. The problems of creating e-books in field of engineering for higher educational institutions………………………………………………………………………………… **267**
A. Aminov. ―Ko`rinishlar‖ мavzusini o`qitishda o`yinli тexnologiyalarning o`rni………………………… **271**

IQTISODIY TA"LIM VA TURIZM

N. Ibragimov. Ta‘lim jarayoniga ―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fanini kiritish istiqbollari………… **276**
Н. Сайфуллаева. Технология применения материалов народной педагогики в ролевой игре при обучении экономическим дисциплинам…………………………………………………………………... **281**
Ш. Остонов, Н. Жўраев. Иқтисодий тарбия жараѐнининг педагогик ва психологик омиллари.......... **287**

INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

Г. Турдиева, Ж. Жумаев. Инновацион таълим технологияларини қўллашда Ispring suite дастурининг имкониятларидан фойдаланиш.. **290**
N. Sayidova, M. Muxammadova. CORELDRAW vektorli dasturida gul rasmini tayyorlash ketma-ketligi **297**

JISMONIY MADANIYAT VA SPORT

С.Тажибаев. Ёш спортчиларни тайѐрлашда ҳаракатли ўйинларни қўллаш самарадорлиги........... **303**
А. Танибердиев. К вопросу о внедрение кластерно-модульного метода в учебный процесс по физическому воспитанию студентов.. **307**
М.Абдуллаев. Ҳаракатли ўйинларнинг ўсмир енгил атлетикачилар машғулот самарадорлигини оширишдаги аҳамияти.. .... **311**

MUTOLAA

Л.Шарипова. Бир достон таҳлили.. **314**

Nutfillo IBRAGIMOV
Buxoro davlat universiteti
turizm kafedrasi doktoranti,
iqtisod fanlari nomzodi

TA'LIM JARAYONIGA "TURISTIK HUDUD RAQOBATBARDOSHLIGI" FANINI KIRITISH ISTIQBOLLARI

Maqolada mamlakat doirasida turizm sohasi tizimli tahlil qilingan bo`lib, sayyohni vujudga keltiruvchi, axborot va sayohat makonlariga ajratib tadqiq qilish metodologiyasi ilmiy asoslangan. 4 modul 18 ta mavzudan iborat ―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fanining o`quv dasturi ishlab chiqilgan.

Tayanch tushunchalar: *mamlakat doirasida turizm, turizm taklif tizimi, sayyohni vujudga keltiradigan, axborot, sayohat makonlari, raqobatbardoshlik, jozibadorlik, barqaror rivojlanish, raqamli tafovut.*

В статье проведен системный анализ туризма и научно обоснована методология исследования основанная на таких пространствах как генерирующее туристов, информационное и принимающее туристов. Разработана учебная программа диціплины «Конкурентоспособность туристических регионов» состоящая из 4 модулей и 18 тем.

Опорные понятия: *туризм в пределах страны, система туристического предложения, пространство генерирующее туристов, информационное пространство, дестинация, конкурентоспособность, привлекательность, устойчивое развитие, цифровой разрыв.*

In articleis conducted the system analysis of tourism in article and the research methodology based on such spaces as generating tourists, informational and accepting tourists is scientifically grounded. The curriculum was developed the discipline "Competitiveness of tourist regions" consisting of 4 modules and 18 themes.

Supporting concepts: *tourism within the country, the system of tourist offer, the space that generates tourists, information space, destination, competitiveness, attractiveness, sustainable development, digital divide.*

2016-yilning dekabr oyida O`zbekiston turizm sohasida katta ijobiy o`zgarishlarga sabab bo`ladigan ikkita qonun hujjati qabul qilindi. Bular: **―O`zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta"minlash chora-tadbirlari to`g`risida‖** O`zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni ham-da **―O`zbekiston Respublikasi turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi faoliyatini tashkil etish to`g`risida‖** O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarorlaridir. Jumladan, Prezident Qarorida yangi tashkil etilgan ―O`zbekiston Respublikasi turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi‖ faoliyatining asosiy vazifalari va yo`nalishlaridan biri etib ―*turizm faoliyati sohasida birinchi navbatda BMTning Butunjahon turizm tashkiloti, turizm bo`yicha nufuzli xalqaro va milliy tashkilotlar hamda turizm sohasida faoliyatni amalga oshiruvchi xorijiy kompaniyalar bilan xalqaro hamkorlikni kengaytirish, xalqaro va davlatlararo standart-lar va normalarni turizm faoliyati va amaliyotiga joriy etish*‖[1] belgilangan. Demak, turizm sohasi statis-tik ko`rsatkichlarini yig`ish, qayta ishlash jarayonida xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qilish orqa-li davlatlararo e'tirof etilgan uslubiyotlarni milliy statistika tizimiga joriy qilish evaziga, mamlakat turizm sohasidagi real holatni, turistik hudud sifatida uning raqobatbardoshlik darajasini va turizm sohasi investit-sion muhit jozibadorligini aniqlashga erishiladi.

Maqola 3 qismdan iborat bo`lib, kirish qismida ―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fanini o`quv jarayoniga kiritishning dastlabki shartlariga oid fikr yuritilgan va ikkinchi qismida turizm tizimining 3 makonli modeli ilmiy asoslab berilgan. Yakuniy qismida *Turistik hudud raqobatbardoshligi nazariyasi va ba-*

holash metodologiyasi, sayyohni vujudga keltiruvchi, axborot va sayohat amalga oshuvchi makonlardagi aqobatbardoshlik masalalarini o`zida qamrab olgan 4 ta moduldan iborat fan dasturining mavzular ro`yxa- ti ishlab chiqilgan.

Mamlakat raqobatbardoshligini baholashning zamonaviy yondashuvlari, ma'lum davlat raqobatbardoshligi darajasini aniqlashda qo`llaniladigan usullar, asosan ko`rsatkichlar soni, tarkibi va ularning muhimlik koeffitsiyenti bilan farqlanadi [2]. Ayni maqsadda, odatda umumfoydalaniladigan va standartlashgan statistik ma'lumotlar hamda ekspert baholash natijalari keng qo`llaniladi. Jahon iqtisodiy forumi (World Economic Forum (WEF)) tomonidan yillik reytinglarni tayyorlashda hamkor xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda ekspert va kompaniya boshqaruvchilari o`rtasida so`rovlar o`tqazishni o`z ichiga olgan da- la tadqiqotlari amalga oshiriladi. Raqobatbardoshlikni baholash solishtirma tadqiqotlar sirasiga kirib, unda balli yoki indeksli reyting yondashuvi keng tarqalgan.

Jahon iqtisodiy forumi (World Economic Forum) doirasida har yili e'lon qilinadigan *Sayohat va turizm raqobatbardoshligi hisobotida* (Travel and Tourism Competitiveness Report) ma'lum davlatlarning turizm sohasi o`sishiga va investitsion muhitning jozibadorligiga ta'sir etuvchi omillar Sayohat va turizm raqobatbardoshligi indeksi (*Travel & Tourism Competitiveness Index — TTCI*) asosida baholanadi. Sayohat va turizm raqobatbardoshligi Indeksi Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish Tashkiloti (OECD – *Organization of economic cooperation and development*) tomonidan har yili e'lon qilinadi.

Buxoro davlat universiteti turizm fakultetida tahsil olayotgan va oladigan magistratura talabalarining aksariyat qismi Turistik hududlarni boshqarish organlarining milliy va mahalliy boshqarmalarida (*Turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi*) faoliyat ko`rsatishini e'tiborga olib, ularga ―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fanini joriy qilishni taqozo etib, raqobatbardoshlikni hisoblash metodologiyasi, turizm statistikasining xalqaro standartlari, turizmga tizimli yondashuv kabi bilimlarni berishni talab etadi. Ushbu ehtiyojdan kelib chiqqan holda, ―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fanining o`quv dasturini ishlab chiqish zarurati tug`ilgan.

Leiper [3] turizm sohasiga tizimli-geografik yondashib, uning *sayyohlarni vujudga keltiruvchi hudud, turizm hududi* (destinatsiya) hamda ikkisini birlashtiruvchi *tranzit hududlardan* iborat modelini taklif qilib, turistlar, turizm sanoati hamda geografik elementlardan iborat tizim, deb ta'rif beradi. Prosser [4] esa turizm tizimining mukammalroq modelini ishlab chiqib, unga *turizm hududi muhiti, sayyohni vujudga keltiruvchi bozor, targ`ibot-tashfiqot ishlari majmui* hamda *transport va kommunikatsiyadan iborat tizim* sifatida qaraydi. K. Kaspar [5] **turizmga** – ma'lum muhitda birlashib harakatlanadigan va ishlaydigan elementlardan iborat, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik va ekologik omillar ta'sirida bo`lgan ochiq tizim deb ta'rif beradi.

Turizm taklif tizimi kiruvchi (*input*) va chiquvchi (*output*) birliklardan iborat hamda ochiq bo`lgani uchun atrof-muhit, ya'ni ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik, me'yoriy-huquqiy, ekologik omillar ta'sirida bo`ladi. Uning kirish qismida moddiy, insoniy, moliyaviy va axborotga oid resurslar mavjud bo`lib, ushbu xususiyat barcha tizimlarga xosdir. Turizm taklif tizimining kirish qismida potensial sayyohning moliyaviy resurslari va sayohat ehtiyojlarini qondirishda qatnashgan barcha moddiy va nomoddiy resurslar majmui bo`lsa, chiqish qismida sayyohlarning sayohat taassurotlari, ya'ni sayohat davomida iste'mol qilingan mahsulot va xizmatlardan olingan ijobiy his-tuyg`ular majmui turadi hamda sayohat amalga oshirilgan hudud imijining shakllanishida belgilovchi ahamiyat kasb etadi. Turizm taklif tizimining asosiy funksiyasi potentsial sayyohlarni o`ziga jalb qilib, ularning sayohat ehtiyojlarini qondirib, ijobiy his-tuyg`ular bilan doimiy yashash joyiga yetqazib qo`yishdir. Ushbu jarayonlarni ilmiy tushunish maqsadida turizm taklif tizimini kompleks, turli geografik hududlar nuqtai nazaridan tizimli tadqiq etish zaruriyatini tug`diradi va to`plangan bilimlarni talabalarga yetqazishni talab etadi.

Turizm sohasi sayohat bilan bog`liq ehtiyojlarni qondirishga mo`ljallangan mamlakat iqtisodiyotining yirik tarmog`i bo`lib hisoblanadi va u **xalqaro, milliy** hamda **mamlakat doirasida turizm** kategoriyalarida o`z aksini topadi. Mamlakat doirasida turizm kategoriyasi **xalqaro kirish,** ya'ni xorijiy tashrif buyuruvchilarning O`zbekiston bo`ylab sayohati va **ichki turizm,** o`zbekistonlik tashrif buyuruvchilarning mamlakat hududida sayohatini qamrab oladi. Demak, mamlakat doirasida turizmni barqaror rivojlantirishning asosiy sharti sayyohni vujudga keltiruvchi va sayohat amalga oshuvchi makonlar, shuningdek ularni *uyg`unlashtiruvchi axborot makonida* vujudga keladigan jarayonlarni anglash, takomillashtirish yo`llarini ilmiy asoslash masalasini o`quvchi yoshlarga tizimli ravishda etqazishni taqozo etadi.

Mamlakat doirasida turizm taklif tizimi *– sayyohni vujudga keltiradigan, axborot hamda sayohat amalga oshadigan makonlardan iborat ochiq tizim bo`lib, har uchala makonda xalqaro kirish va ichki tashrif buyuruvchilarning sayohat ehtiyojlarini qondirish jarayonida qatnashadigan barcha davlat va nodavlat tashkilotlar majmuidir.*

Mamlakat doirasida turizm taklif tizimi **1) sayyohni vujudga keltiradigan, 2) axborot va 3) sayohat amalga oshadigan makonlarda** iste‘molchi hamda ishlab chiqaruvchilar o`rtasida vujudga keladigan jarayonlarga asoslanadi (1-chizmaga qarang).

1. Sayyohni vujudga keltiradigan makon - sayohatgacha iste‘mol qilinadigan quyidagi tovar va xizmatlarni qamrab oladi:

- turizm vositachilari (*initsiativ turoperator, turagentliklar, turizm hududlarining sayyohni vujudga keltiradigan bozorlardagi vakolatxonalari*);
- sayohatgacha iste‘mol qilinadigan xizmat va mahsulot ishlab chiqaruvchilari (*transport kompaniyalari, vizani rasmiylashtirish muassasalari, turizmga oid material nashriyotchilari, fotoapparat, chemodan va boshqa sayohat davrida foydalaniladigan mahsulot yoki xizmatlar*).

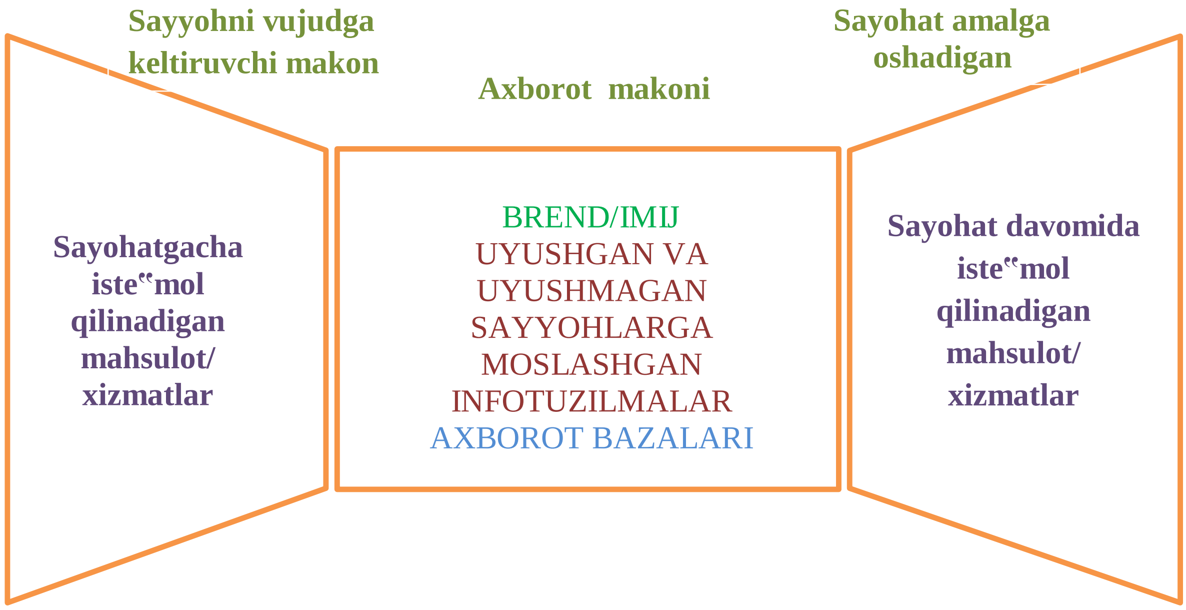

1-chizma. Mamlakat doirasida turizm taklif tizimining 3 makonli paradigmasi
Manba: Tadqiqotlar natijasida olingan ma‘lumotlar asosida muallif ishlanmasi.

2. Axborot makoni – sayyohni vujudga keltiradigan va sayohat amalga oshadigan makonlarni uyg`unlashtiruvchi, mamlakat jozibadorligini o`zida aks ettirgan quyidagi axborot manbalari va marketing vositalarini qamrab oladi:

-uyushgan va uyushmagan tashrif buyuruvchilar talablarini qondirishga mo`ljallangan axborot texnologiyalari asosida shakllangan vositalar (*initsiativ va reseptiv turoperator, turistik agentliklarining turistik paketlarni tijoratlashtirish kanallari, bronlash tizimlari, transport, mehmonxona, ovqatlanish, gid va boshqa xizmatlarni sotish yoki band qilish imkonini beruvchi axborot texnologiyalari, geoaxborot tizimlari*);

-mamlakat jozibadorligini targ`ib qilib, ijobiy imijini shakllantiruvchi strategik marketinga oid barcha chora-tadbirlar majmui (*brending, imijni shakllantirish, reklama, ommaviy axborot vositalari orqali etqaziladigan barcha ma‘lumotlar yig`indisi, milliy turistik portal*);

-davlatning joriy qonunchiligidan xabardor qiladigan manbalar majmui (*me‘yoriy hujjatlarning xorijiy tillardagi shakllariga ega bo`lish imkonini beradigan axborot vositalari (Lex.uz)*).

3. Sayohat amalga oshadigan makon – sayohat ehtiyojlarini qondirish jarayonida qatnashadigan barcha tashkilotlar etqazib beradigan mahsulot va xizmatlar majmuini o`zida aks ettirib, quyidagicha guruhlanadi:

- madaniy va tabiiy resurslar (*diqqatga sazovor joylar*);
- turizm sohasini rivojlantirish, tartibga solish va hamkorlik qilishga oid davlat va nodavlat tashkilotlari;
- turizm vositachilari (reseptiv *turoperatorlar*);

-sayohat davomida iste‘mol qilinadigan xizmat va mahsulot ishlab chiqaruvchilari (*transport kompaniyalari, joylashtirish muassasalari, umum ovqatlanish tashkilotlari, muzey hamda ekskursiya xizmatlarini yetqazuvchilar, sayohat davomida foydalaniladigan boshqa mahsulot yoki xizmatlar*).

Mamlakat doirasida turizmni barqaror rivojlantirish, birinchidan uyushgan sayyohlarni vujudga keltiruvchi bozorlar bilan o`rnatilgan hamkorlik rishtalari, ya‘ni reseptiv hamda initsiativ turorperatorning o`zaro manfaatli iqtisodiy munosabatlaridan, ikkinchidan uyushmagan sayyohlar nazarida juda muhim vositalar, ya‘ni bronlash tizimlarining mavjudligi, xizmat ko`rsatuvchi tashkilotlarning geoaxborot tizimlari bazalariga kiritilganligi va boshqa axborot texnologiyalariga asoslangan marketing vositalarining joriy qilinganligidan bog`liqdir. Zamonaviy raqamli asrda turizmni davlat miqyosida barqaror rivojlantirishning muhim sharti, **turizm taklif tizimi axborot makonini** innovatsiyalar asosida shakllantirish va muntazam takomillashtirib borishdir.

Mamlakat doirasida turizmni barqaror rivojlantirish, birinchidan uyushgan sayyohlarni vujudga keltiruvchi bozorlar bilan o`rnatilgan hamkorlik rishtalari, ya‘ni reseptiv hamda initsiativ turorperatorning o`zaro manfaatli iqtisodiy munosabatlaridan, ikkinchidan mustaqil uyushgan sayyohlar nazarida juda muhim vositalar, ya‘ni **bronlash tizimlarining mavjudligi, xizmat ko`rsatuvchi tashkilotlarning geoaxborot tizimlari bazalariga kiritilganligi va boshqa axborot texnologiyalariga asoslangan marketing vositalarining joriy qilinganligidan** bog`liqdir. Ya‘ni, sayyohni vujudga keltiruvchi hamda sayohat makonlari o`rtasida ―**raqamli tufovut**‖ (Digital Divide) tushunchasi [6] mavjud bo`lib, u qancha katta bo`lsa, sayyohni vujudga keltiruvchi bozorlarni egallash shuncha murakkab kechadi.

Bizning fikrimizcha, yuqorida muhokama qilingan turizmning 3 makonli tizimli yondashuvini mehmondo`stlik mutaxassiligi bo`yicha tahsil olayotgan magistrantlarga **"Turistik hudud raqobatbardoshligi"** fanining o`quv dasturini ishlab chiqishda qo`llash zarur.

Fanning maqsadi – magistrantlarni turistik hududlar raqobatbardoshligi modellari va baholash metodologiyasi, sayyohni vujudga keltiruvchi, axborot va sayohat amalga oshadigan makonlarga oid nazariy va amaliy bilimlar bilan ta‘minlashdan iboratdir.

Fanning asosiy vazifalari – magistrantlarga turistik hudud raqobatbardoshligini hamda sayohat va turizm raqobatbardoshligi indeksini hisoblash metodologiyasini o`rgatish, O`zbekistonning turistik raqobatbardoshligini barqaror oshirib borish yo`llari borasida ma‘lumotlar berish, turizm axborot makonining raqobatbardoshligi omillari haqida tushuncha berishdir.

Fan bo`yicha magistrantlarning bilim, ko`nikma va malakalariga quyidagi talablar qo`yiladi. Magistrant:

-qiyosiy va raqobat ustunliklari haqida umumiy ma‘lumotga ega bo`lishi;
-raqobatbardoshlik nazariyasi rivojlanishining tarixiy bosqichlarini bilishi;
-turistik hududlarni davlat tomonidan boshqaruvchi organ va uning asosiy vazifalarini bilishi;
-destinatsiya kategoriyasi, uning xususiyatlari hamda destinatsion menejment fanini bilishi;
-turizm infratuzilmasining tarkibini bilishi;
-turistik hududlar marketingiga oid bilimlarga ega bo`lishi zarur.

―Turistik hudud raqobatbardoshligi‖ fani turizm mutaxassisligi magistratura ta‘lim bosqichining 3-semestrida o`qitish rejalashtirilgan. Ma‘ruza uchun 36 soat, seminar darslari 30 soat va 40 soat mustaqil ta‘lim uchun ajratilgan. Fanning o`quv dasturi 4 moduldan iborat bo`lib, unga quyidagi mavzularni kiritish tavsiya etiladi (1-jadval).

1-jadval.

"Turistik hudud raqobatbardoshligi" fanining dasturi.

1-modul: Turistik hudud raqobatbardoshligi nazariyasi va baholash metodologiyasi	
Turizm raqobatbardoshligi Kalyari Modeli	
Sayohat va Turizm raqobatbardoshligi Indeksi	
Raqobatbardoshlikning 7M kontseptual modeli	
Turizm tizimining uch makonli paradigmasi	
2-modul. Turistik hududning sayyohni vujudga keltiruvchi makonlardagi raqobatbardoshligi	
Jahon turizm makonlarining qutblashuv konsepsiyasi	
Turizm oqimlarini tadqiq etish uslublari	
Turistik oqim shakllanishining 4 modeli	
Turistik hududlarni targ`ibot qilish usul va vositalari	

3-modul. Turistik hudud axborot makonining raqobatbardoshligi	
Turizm tizimi axborot makonining Raqamli tafovut konsepsiyasi	
Turistik hudud imiji hamda brendining raqobatbardoshligi	
Turistik hudud bronlash tizimlari raqobatbardoshligi	
Turistik hududning milliy va mahalliy turistik portallari	
Turizmga oid me'yoriy hujjatlarning xalqaro andazalarga mosligi monitoringi	
4-modul. Turistik hudud sayohat makonidagi raqobatbardoshligi	
Kompetentlik turistik hudud raqobatbardoshligi omili sifatida	
Turistik hudud raqobatbardoshligiga erishishda Turizm hamkorlik birlashmalarining o`rni	
Sayohat va turizm sohasiga oid siyosat	
Turistik infratuzilma raqobatbardoshligi	
Tabiiy va madaniy resurslar raqobatbardoshligi	

Turizm sohasini boshqaruvchi va rivojlanish strategiyalarini ishlab chiquvchi siyosatni amalga oshiruvchi mutaxassislarga zamonaviy bilimlarni berish, soha barqaror rivojlanishini ta'minlashda belgilovchi ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, potensial boshqaruvchi va siyosatchilarga —**Turistik hudud raqobatbardoshligi**‖ fanini o`qitish orqali sohaga tizimli yondashish kompetensiyasiga ega yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga erishiladi.

Adabiyotlar

1. —O`zbekiston Respublikasi turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi faoliyatini tashkil etish to`g`risida‖ O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami, 2016-y., 49-son, 559-modda.

2. Морозова Н.С. Теория и методология формирования и развития конкуренции в туризме. 8.1.5 – экономика и управление народным хозяством. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Сочи – 2012. 46 с.

3. Leiper N. (1990). Tourist attraction systems. Annals of Tourism Research, 17 (2): 367-384.

4. Prosser R. (1998). Tourism In Encyclopaedia of Ethics, vole 4 pp 373-411, Chicago l Houghton, Miffen.

5. Kaspar C. Wprowadzenie do zarradzania w turystyce // przeklad M. Lenart. – Warsawa-Osrodek Doskonalenia Kadr —Orbis‖. – 1992. S.7.

6. Minghetti, V., & Buhalis, D. (2010). Digital Divide in Tourism. Journal of Travel Research, 49 (3), 267-281.

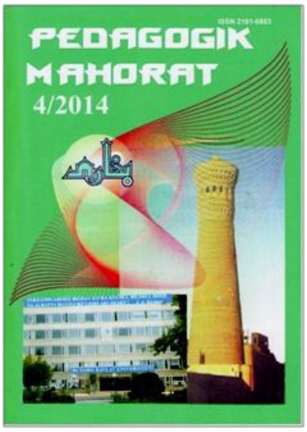

uxoro davlat universiteti muassisligidagi
"PEDAGOGIK MAHORAT"
ilmiy-nazariy va metodik jurnali
barcha ta'lim muassasalarini
hamkorlikka chorlaydi.

Pedagoglarning sevimli nashriga aylanib ulgurgan ―Pedagogik mahorat‖ jurnali maktab, kollej, institut va universitet pedagogik jamoasiga muhim qo`llanma sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Mualliflar uchun eslatib o`tamiz, maqola qo`lyozmalari universitet tahririy-nashriyot bo`limida qabul qilinadi.

Bizning manzil: Buxoro shahri, M.Iqbol ko`chasi 11-uy
Buxoro davlat universiteti, 1-bino 2-qavat, 208-xona

Tahririyat rekvizitlari:
Moliya vazirligi g`aznachiligi
23402000000100001010
MB BB XKKM Toshkent sh. MFO 00014 INN 201504275
BuxDU 400110860064017950100079002

Pedagogik mahorat: Rivojlanamiz va rivojlantiramiz!

PEDAGOGIK
MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2018-yil 2-son (62)

2001-yil iyul oyidan chiqa boshlagan.

OBUNA INDEKSI: 3070

Buxoro davlat universiteti nashri

Jurnal oliy o`quv yurtlarining professor-o`qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda maktab o`qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo`ljallangan.

Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi.

Nashr uchun mas"ul: Alijon HAMROYEV.

Musahhih: Muhiddin BAFAYEV.
Muharrir: Rano ZARIPOVA.

Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar.

Bosishga ruxsat etildi 28.05.2018
Bosmaxonaga topshirish vaqti 30.05.2018
Qog`oz bichimi: 60x84. 1/8
Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog`i – 20
Adadi – 100 nusxa
Buyurtma № 59
Bahosi kelishilgan narxda.

―Sadriddin Salim Buxoriy‖ MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko`chasi 11-uy.

"Pedagogik mahorat" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. – Buxoro, 2018. – № 2. – 320 b.